

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

A vasárnap megszentelése érdekében összejött genfi egyetemes congressus.*)

Az „Evangyéliomi Prot. Lap“-nak folyó évi 20-dik számában közölve volt már azon meghívó levél, melyet a vasárnap megszentelése végett alakult helvétársaság (société suisse) elnöke Lombard Sándor a szerkesztőhöz intézett. Sajnos, hogy a mi körülményeink nem engedték meg e nagyfontosságú gyűlésen való képviselést; az ügy iránti érdek azonban mindig meg volt bennünk, — s ez már az ok is, a miért arra jelenleg ismét visszatérünk; a midőn az egész gyűlés lefolyását, a berlini „Neue Evangelische Kirchenzeitung“ után ismertetni fogjuk.

A vasárnap megszentelése érdekében összejött genfi congressus szept. 28. és okt. 1-je közt tartatott meg. Most először történt az meg, hogy minden nyelvű evangélikus keresztyénekhez felhívás intéztetett, hogy ezek úgy az egyház, mint az államra nézve annyira fontos ügyben, tanácskozás és a kellő lépések megtétele érdekében összegyűljenek. Közel s távolból körülbelül 400-an jelentek meg, hogy azon kiszámíthatlan károk felett tanácskozzanak, melyek a vasárnap megrontásából eredni szoktak. E szerencsétlenségek, a mai industrialismus és haszonvágy emelkedése folytán oly magas fokra emelkedtek, hogy csaknem a végső krízishez állanak közel. Ugy gazdasági, mint egészségi és socialis szempontból napról-napra hallhatóbbak lesznek a hangok, melyek a vasárnap megszentelése érdekében emelkednek. Politikai tekintélyeknek e téren tett mindennemű törekvései: találkoznak a socialdemokratának követelményeivel. A „Protestantenverein“ legközelebbi gyűlésén**) is épügy komoly figyelemre méltatták a vasárnap kérdését, mint a milyen lelkiismeretességgel azt már nehány év óta a belső missió tekinteni szokta.

*) A tárgy európai sőt világraható fontosságánál fogva első helyen közöltetik ezikk. Szerk.

**) Die Sonntagsfrage. Referate von A. Lamers und Lic. Th. Hossbach gehalten auf dem zehnten deutschen Protestantentag zu Heidelberg am 31. August 1876. Berlin. Haak S. 27.

Azon mozgalomnak történelme is, mely most a gyűlés tagjait a genfi congressusra vezette, nem csupán az isteni léleknek kinyomatát, hanem egyuttal a jelen időnek szükségét is magán hordá.

Midőn 1861-ben az evangéliomi szövetség (evangelical alliance) Genfben napolt, Godet hittanár nemcsak egyes jelenlevő keresztyéneket, hanem mondhatni az összes ker. világot közös reakcióra hívta fel a vasárnap megszentelése ellen. E bátorításnak a következménye már az, hogy Genfben egy bizottság (comité) mindjárt meg is alakult; s rövid időn a protestáns Schweicznak más városai is követték e derék példát; a kik aztán együttesen egy központi bizottság (central comité) vezetése alatt egyesültek a közös munkára. És e kis testületből már eüdig is sok jótétemény áradt el Helvetia bércei és völgyei felett.

Méltó joggal is mutattak a gyűlést megnyitó Coulin lelkész, és az érdemtelen elnök Lombard, az egylet e kised mustármagjára; kezességül szolgál ez a további sikerre nézve. Coulin lelkész lelkes szavakkal festé le a vasárnapot, mint általában véve a nyugalom, üdv és kegyelem napját; Lombard pedig szólt a congressus teendőiről. Mellözve a vasárnapnak isteni parancs folytáni megünneplését, mint a mely úgy is minden kétségen túl áll: tény az, hogy annak megszentelése az ember legbensőbb természetének tökéletesen megfelel; a mint azt a bizottsághoz beérkezett számos pályamunkák is (44) világosan mutatják. A francia forradalom története eléggé megtanított bennünket arra, hogy a dekadek behozatala a czélnek épen nem felelt meg. A bibliai tan már, a vasárnap megünneplésére vonatkozólag, teljesen összhangzik az ember gyakorlati szükségletével. Ezután a sz. irás isteni egyszerismind lényegileg emberiszavai alapján, melyek minden egyleti tagnak belépti jegyén felírva voltak (I. Móz. 2., 3.; 2. Móz. 20.; Márk 2, 27.): Lombard a gyűlést megnyitottnak nyilvánítá.

A számos szónokok sorát a német nagykövet Bernben, Röder tábornok nyitá meg; ki épen Vilmos császár megbízása folytán jelent meg a gyűlésen, hogy fe-

jedelmének a vasárnap megszentelése ügyében nagy érdekelttségét kijelentse, idézvén III. Frigyes Vilmosnak azon ismeretes mondatát: „A vasárnap alkotta a hetet.” Erre következett Couve párisi lelkész beszéde, ki azon nehézségekről beszélt, melyeket Franciaországban a hitetlenség, indifferentismus és katholicismus terjeszt; a mire az elnök megjegyzé, hogy a r. katolikusok közt vannak többen is, kik a vasárnap megszentelésére vonatkozólag velök együtt gondolkoznak. — Berni lelkész a vasárnap megünneplése végett alakult 8 helvét egyletről tett jelentést. — Egész a francia forradalomig a protestáns cantonokban a vasárnap a legnagyobb figyelemmel megünnepeletett; de az 1789, 1830 és 1848-iki mozgalmas évek annak megszentelését idézték elő. A jelenlegi törekvések, melyek a vasárnap ügyében keletkeztek, legalább némi szürkülő világosságot keltettek; s erősen reményli, hogy ez reggeli, nem pedig esteli szürkület lesz! Dubois lelkész az ausztriai viszonyok felett referálva, felemlíti, hogy a vasárnap megszentelése nagyon aláhanyatlott; azonban ugy a protestánsok, mint r. katolikusok közül többen nem szünnék meg a helyzeten némileg javítani. Thomson edinburghi lelkész elmondja, hogy a vasárnap megszentelése, ugy Philadelphian, mint most Genfben, fontos győzelmeket aratott; az pedig a mitől Britanniában félni lehet, épen nem — mint pedig sokan gondolják — a phariseismus, hanem sokkal inkább a sadduceismus! Baur berlini udvari lelkész ismétlé, hogy mind a nagy német császár, mind pedig a közoktatásügyi miniszter Falk a legnagyobb részvétellel viseltetnek a congressus törekvései iránt. Szólt a belső missióról is, s azon óhaját fejezi ki, vajha közel lenne az idő, a midőn Kálvin és Luther eszméi egyesítettének. A párisi bizottság működése, s a protestánsok törekvése felett az egész Franciaországban, előterjesztést tett Eschnauer lelkész. Ezzel záródott be a gyűlés első napja.

A második nap tovább folytak a tudósítások. Legelőször is Gritton angol lelkész kimerítő tudósítást tartott a felett: „hogy ünneplik meg a vasárnapot Angolhonban általában;” valamint a felett is, hogy mily hatalmasan működik az ottani 8 társulat a hetedik nap megszentelése érdekében. Ehhez csatlakozott Hill lelkésznek komoly előadása, mely a jelenlevőkre mély benyomást gyakorolt. Baur udvari lelkésznek a feletti tudósítását: „hogy tartatik meg a vasárnap Északnémetországban?” Röhrich strassburgi lelkész olvasá fel. Lelkesen szól e tudósítás azon buzgóságról, a melylyel ott mostanában a vasárnap ügyét felkarolták. Richter lelkész a vasárnapnak megünneplését, ugy a mint az a németeknél általában szokásban van, adta elő. A vasárnap megszentelése különben egyetemes keresztyéni feladat; csak hogy minden egyes nép

a maga sajátos módja szerint üljön meg. Délnémet-honból szóltak Doll és Wittich; de legterjedelmesebben beszélt mégis a derék wilferdingeni (a bádeni nagyhercezségben) lelkész Dr. Mühlhüsser, ki a délnémeti belső missió főképviseleje. Ezenkívül szóltak még egyesek Amerika, Hollandia, Spanyolország és Olaszhonból, és pedig kisebb-nagyobb mérvben bátorítólag.

A délutáni gyűléskezés alkalmával Godet neuchâteli tanár elnökölt, s indítványozá egy nemzetközi congressus alakítását a vasárnap megszentelése érdekében. Egy ilyen egylet már sok és nagy jótéteménnyel működhetnék, amennyiben, a mi jelenleg a helvét egyleteknek nem sikerült, azt egy ilyen nagy szövetség könnyebben és biztosabban kivihetné. Különösen pedig a vasárnap ügyében annyira fontos vasuti kérdést a kis Helvetia magában véve meg nem oldhatja; ugy hogy ez csakis akkor történhetné meg, ha a szomszéd európai tartományok is, hasonlóan ily czélú és irányu egyleteket alakítanak. Épen azért egy ily egyetemes egyesület alakítása a vasárnap megszentelése érdekében, elmellőzhetlen kérdés!

Azon pontok, melyeket Godet elfogadás végett ajánlt, lényegileg a következőket tartalmazzák: „Egy nemzetközi szövetség, a vasárnap megszentelése ügyében, Genesis 2, 3; Exodus 20; Márk 2, 27. alapján elvben kimondatik. Ezen szövetségnek végleges megalapítása, a legközelebbi két év alatt, egy, a schweiczi egyletek által egybehivandó tanácskozmányban fog megtörténni. — A szervezkedési előrajz, a schweiczi egyletek központi bizottsága által fog a többi tartományoknak megküldetni stb.”

E pontok felolvasása után, hosszú, élénk vita következett be. És pedig nem azért, mintha a congressus azokkal teljesen egyet nem értett volna, hanem igenis azért, mert a helvét reformer Steiger és a német „Protestantenverein” egyik főmatadorja Manchoy brémai lelkész, tüzes üszköt dobtak a congressus tagjai közé, akkor, midőn annak fundamentumát akarták brevi manu szétrombolni. Manchoy ur vette magának a szabadságot a bibliai helyeknek bizonytalan voltát kimutogatni; s azt emberbaráti principiummal akarta felcseréltetni. — Lám, lám, ezeknek a jó uraknak folytonosan humanismus kell, nem pedig keresztyénség! Egyébiránt azt nagyon bajos volna megmondani, hogy Manchoy az ő fellépése által, mit akart tulajdonképen elérni. Talán az ő protestáns egyletes álláspontjának akart érvényt szerezni? Az lehetetlen; hisz azt jól kellett tudnia, hogy egyedül áll az egész congressussal szemben. Azt jól tudta, hogy ily vita támasztása a congressus tagjainak csak kellemetlenséget okoz;

azt is tudta, hogy a humanisztikus törekvések a bibliai principium által épen nincsenek kizárva, hogy a positiv keresztyének még mindig többre mentek ily jótékonyczélú intézményekkel szemben; míg a pusztán humanisztikus törekvések csak hajótörést szenvedtek; vagy pedig korcszülötteket hoztak létre. Vagy talán a congressus keresztyéni törekvése elébe az akadály követ akarta odadobni? Mi ezt mind nem akarjuk itt fejtegetni. Elég legyen annyit felemlíteni, hogy miután Lombard Machotnak bibliaellenes álláspontját erősen megharcolta, miután Baur, Mühlhäusser, Gritton és mások az ebből kifejlődhető kellemetlenségeknek fonalát előre ketté vágták: a Godet által ajánlott pontok egy szavazat ellenében, általánosan és lelkesedéssel elfogadtattak. Ezáltal Genfben egy zászló vonatott fel, a miről mi kívánjuk, hogy legyen az a békés csatákra nézve ugyanaz, a mi a genfi egyezmény vereskeresztje a csatamezőkön: az oltalomnak jelvénye a gyengék és elnyomottak számára; s egyszersmind béke és üdv mindenekre nézve!

A következő napon egyes speciálisabb kérdésekkel foglalkoztak; különösen pedig két ülésben, a vasuti hivatalnokok helyzete a vasárnapal szemben, vétetett tárgyalás alá; s egyszersmind az is, hogy melyik lenne már a legalkalmasabb nap a munkások kifizetésére? Egy genfi derék kereskedő G a s p a r e l F i l l i o l a felett tett előterjesztést, hogy mit szükséges még tenni a vasuti hivatalnokokra vonatkozólag, s mi már az, a mit eddig is elértek? Nem annyira a személy-, mint inkább a tehervonatok beszüntetése a főkérdés. Az ugyan kétségbevonhatatlan tény, hogy e cél igen nehezen érhető el; de azért nem lehetetlen, hogy az egész Európa be fogja szüntetni a vasárnapi tehervonatok közlekedését. E tekintetben Angolország példájára lehetett hivatkozni, hol 15 vasuti társulat kimutatása szerint, a hétköznapokon 13,672 tehervonat közlekedik, míg vasárnapokon csak 2031; Skóciában pedig mindössze is 180-ra rug azoknak száma. Némi könnyebbségek már Schweiczban is elértettek e tekintetben; sőt az állam törvényileg is megszentelte azokat. — egy orleansi vaspálya igazgatója, a társulat nevében megigérte, hogy a tehervonatok közlekedését egész vasárnapra be fogja szüntetni. A congressus nem tartotta magát hivatottnak arra, hogy e kérdésben fontosabb határozatokat hozzon, hanem egy bizottságot nevezett ki, a mely e tekintetben a leghelyesebb eszközöket fedezze fel.

A munkásoknak fizetése is igen fontos tényező. Sokat vitatkoztak a felett is, hogy melyik nap lenne már erre a legcélszerűbb. Azt felesleges mondanunk, hogy a vasárnapi fizetés, ugy erkölcsi mint gazdasági tekintetben, határozottan elvetendő. Az a bizottság pedig, mely erre vonatkozólag javaslatot készített, oda nyilatkozott, hogy még a szombati kifizetés sem ajánlható; amennyiben egyes szerek bevásárlása ekkor is vasárnapra maradna át; Ugyanazért a bizottság a nevezett célra péntek estét ajánlotta. — A congressus ezzel véget ért; s a következő vasárnap a tagok, a genfi templomokban, lelkes egyházi beszédek tartottak.

Mik lesznek a congressus következményei? Vajjon nem megy-e az egészen eredménytelenül rövid időn feledésbe? Reményljük hogy nem; hanem sokkalinkább jó és maradandó gyü-

mölcsöket fog az majd annak idejében előhozni. A mint a „Journal de Geneve“ genfi lap 8 nappal a congressus után, a gyűlésen tett jelentések második részét közlé: reggel 8 órakor már egy példány sem volt belőle kapható, — ez mindenesetre csakis az az iránti élénk érdeklődésről tesz tanubizonyosságot. Mi erősen hiszszük, hogy a congressus által sokaknak a lelkiismerete egy kevésbé felébresztetett. A „Renaissance“ genfi lap pedig tegezét mérges nyilakkal töltötte be, hogy azokkal a congressus ellen lövöldözhesse; nem hiányzottak az „orthodox, ultramontan“ s más efféle tisztességes és szép czimek sem. A liberalis lapnak rohamai olyformán hangzanak, mint a helyes oldalon talált lelkiismeretnek kifakadásai. A congressus ügye efféle támadások fellett okvetetlen győzelmet fog aratni. Ha már a congressus tárgyalásait röviden jellemezni akarnánk, akkor azt mondjuk: oly hit és szeretetből eredő buzgóság az, mely biztos eredmény és jóltevő áldás nélkül sohasem fog elenyészni!

Közli:

Dr. M á r k F e r e n c z.

A magyarországi reformált egyház főtanodáinak évi értesítvényei.

(Folytatás.)

Jogi intézeteinknél gondoskodva van, hogy pályadíjak és kérdések kitűzése által, a tanulószág, munkaképességét, erejét és buzgalmát megkísértve, a nemes versenyzés terére kilépjen.

A debreczeni és kecskeméti jogakadémiáknál egy-egy; a s.-patakinál két pályakérdés volt a mult tanévben, a szoroson vett jog- és államtudományok köréből, kitűzve; melyek a s.-pataki egyik feladványnak kivételével, meg is fejtettek és jutalmak kiadattak.

Maguk közt a joghallgatók közt szinte léteznek önképzőkörök, S.-P a t a k o n jogász-egylet név alatt, mely az év folyamában 8 gyűlést tartott, két emlékünnepelet rendezett; s ezen egyletnek minden jogtanuló tagja volt. — Az egylet kamatozó tőkepenze 913 frtot tesz. — D e b r e c z e n b e n a jogász-önképző-kör ezen évben alakult meg 54 taggal; s az első félévben a gyakorlati előadásokon megjelenve a tagok, ott írásban kidolgozott s élőszóval megvitatott jogi kérdések és jogesetek megfejtésében vettek részt s ezt folytatták a 2-ik félévben is, hogy erejüket megkísértsék és gyakorolják. Ezen önképző-körön kívül már több év óta fen-áll a segélyező-egylet, mely a lefolyt tanévben 9 egyleti tagot segélyezett 182 frttal. Tőkéje a 4570 frtot haladja. A kecskeméti és pápai értesítők, ilyen önképző-körök és segély-egyletek létezését nem említik fel.

Az 5 protestáns jogakadémiában, e lapok 42. számában foglalt kimutatás szerint, a jogtanulók száma a mult tanévben 380 volt, közöttük mintegy 250 reformált vallásu.*) Bizonyára az nem oly tekintélyes szám, a melyért a magyarországi reformált egyháztól — ha jól felfogjuk érdekeit — oly nagymérvű áldozatot követeljünk, hogy 5 jogakadémiát rendezzen be és lánsson el tanerőkkel, taneszközökkel, oly mérvben, a mint azokat a mai korban a tudomány követelményei méltán igényelik. Mert meggyőződésem szerint a protestáns egyháznak, távolról sem azért kell jogi intézeteit s általában minden tanintézetét — ugy a felsőbb mint az alsóbb iskolákat — lehetőleg a legjobb

*) A budapesti egyetemen, a joghallgatók között, évenként 220—260-ig váltakozik a helvét és ágost. hitv. tanulók száma.

karba állítani, teljes mérvben versenyképesé tenni, mert a miniszteri szabályrendelet ilyen vagy amolyan követelésekkel áll elő; hanem alakítani, reformálni s emelni kell azokat, mivel a tudomány és józan haladás szelleme és elve — mely pedig a protestáns egyházat iskolai intézkedéseiben kezdettől fogva mindig vezérelte és jellemezte — azokat úgy igényeli.

Épen ennél fogva ha miniszteri szabályrendelet vagy intézkedés soha meg nem jelent volna is, a felsőbb és középtanodák ideiglenes rendezése tárgyában, a protestáns egyháznak azon kivivott és kétségtelen jogánál s előnyénél fogva, hogy a tanügy felvirágoztatásán első helyen fáradozott, mindent meg kell tenni a tanügy emelése érdekében; s nem szabad engednie, hogy neve vagy védszárnya alatt oly tanintézetek létezzenek, melyek nem felelnek meg azon követelményeknek, melyeket ma a tudományos haladás megkíván. A protestáns iskolák csak ezen elv és eljárás követelése mellett örvendhetnek azon jó hírnévnek, melyet a multban elismerőleg kiérdemeltek. — Elmultak már azon idők, hogy egy jogtanár 5—6 jogi tárgyat, tudományos mélységgel és behatólag képes legyen úgy előadni és kezelni, a mint azt egy szaktanártól jelenleg a tudomány érdekei megvárják sőt követelik. Épen ezért a tanerők számát, mindenik jogakadémiánknál növelni kellett — véleményem szerint — a jelenlegi 5 jogakadémia helyett 2 vagy legfeljebb 3 teljesen elég volna e hazában nekünk reformátusoknak; már ma a vasúti hálózatok következtében távolság vagy messzeségről alig beszélhetünk, csak órák, nem pedig napi utazások választják el Kecskemétet Debreczentől, vagy S.-Patakot M.-Szigettől.

De feltéve, hogy nem léteznek a protestáns egyháznak még nagyobb szükségei a jogakadémiák fentartása mellett, melyek anyagi erejét és áldozatkészségét oly erősen igénybe veszik, mineműek középtanodáinak, hittani és tanítóképezdei intézeteinek sürgető ügyei és reformja: ne feledjük el, hogy a tudományos haladás mindinkább nagyobb és többféle követelményekkel áll elő s egy jól berendezett jogi intézetnél, nemcsak a szorosan megszabott jog- és államtudományoknak kell szakszerűleg előadatniok, hanem az egyetemes műveltség és általános képzettség előmozdítására és megszerzésére is nyújtania kell a megkívánt eszközöket; mineműek a bölcsészeti ismeretek, a rendszeres bölcsészet részei, történelmi tudományok, nyelvek mind az ó, mind az újabbkori művelt nemzetek irodalma stb.; szóval nézetem szerint a jogintézetek mellé — ha azok igazán megakarnak felelni feladatoknak — bölcsészeti szakot is kell állítani és berendezni.

Sőt azon véleményben vagyok, hogy azon rendszer mellett a mint a jogi intézetek most szervezve vannak, a jogtanulók száma aligha fog a protestáns sőt az állami jogintézeteknél is emelkedni; azon igen természetes oknál fogva, hogy a jogakadémiák a tudori szigorlat elfogadására nem lévén feljogosítva, a tanulók inkább oly helyeket keresnek fel, ha csak tehetik, tanulmányaik folytatására, a hol pályájuknak teljes bevégzését és betetözését reménylhetik. És így ha azt akarják a ref. egyházkerületek, hogy jogintézeteik keresettek legyenek, azonkívül hogy azokban, a jog- és államtudományok a mai tudományos felfogás és képzettség színvonalán adatnak elő, elegendő és képes tanerők által, még bölcsészeti tanszékekkel is erősítsék meg azokat; oly mérvűleg, hogy egész nyugodtan kezökbe legyen bocsátható az állam részéről, a tudori fok osztogatása is; ha ezt nem eszközölhetik és nem nyerhetik ki, nem felelnek meg valódi céljoknak és rendeltetésöknek, a nagy áldozatok mellett fentartott jog- és

államtudományi intézetek. Franciaországban évszázad óta a jogi intézetek osztogatják a jogtudori fokot*) s ha jól van szervezve a jogi tanintézet, a bölcsészeti szakkal szoros és benső összeköttetésben, miért foszthatnék meg ezen jogtól s miért azt egyedül az egyetemekhez kötni.

Alig van tehát a magyarhoni ref. egyházkerületeknek sürgetőbb feladatuk, mint egyesülve a tanügy érdekében, megtenni azt mit a kor intő és komoly szózata igényel; rendezni a tanügyet úgy, a mint a tudomány követelményei igényelik; s meggyőződvn a felől, hogy minden tanintézetet úgy a mint van, vagy a multban létezett, fenn nem tarthatnak, lemondani tudni az egyes vidékek érdekeiről s magasabb látkörre fölemelkedni. Nem a kormány fogja a protestáns tanintézeteket bezáratni, hanem önnönmagunk szándékosan siettetjük azokban a hallgatók számának lepadását, ha erőnket nem egyesítjük; már most is bizonyos körök titkos kárörömmel szemlélik szétszakadozottságunkat, vádakkal, erős kifogásokkal állván elő a protestáns tanintézetek irányában. — A tanügyrendezés ez volna az anynyiszor enlegetett és sürgetett konventnek tanácskozási legfőbb tárgya; s ennek eszközlése és kivitele végett, nincs szükség határozati joggal felruházott konventre, csak egytetértés és bizalom lelkesítse az egyházkerületeket a tanügy nagyfontosságu terén és mezején. — A fenforgó egyházi kérdéseket és eltéréseket döntse el majd a zsinat; de ha a tanügyrendezéssel mindig csak várunk, félő, hogy majd késő lesz a hozzákészülődés és törekvés.

De itéljük és határozzunk elfogulatlanul. Mire való a reform. egyháznak jogi intézetet M.-Szigeten fentartani! egy jól berendezett középtanodára és tanítóképezdeire igen is, nagy szükség van s azokat nemzetiségi szempontból is mindenáron ápolni és emelni tartozunk. Miért a jogakadémia miatt a gymnasiumot gyöngíteni, az erőt szétforgácsolni? 3 vagy 4 jogtanár már ma nem képes egy jogi intézetet — bármily nagy legyen is buzgalmuk és tehetségük — virágzásra emelni és a tudomány színvonalán fentartani. — A dunántuli ref. egyházkerületnek nagy buzgóságát, nemes czélu törekvését ki ne ismerné el? s ki vonná kétségbe a legjobb akaratot, midőn pápai főtanodájában, a jog- és államtudományi kart is fenn kívánja tartatni s a már létező 2 jogi tanszékhez még hármát állittat fel 1200 frt évi díjjal? De ha közelebbről vizsgáljuk meg ezen főiskolában a hittani intézet, gymnasium és tanítóképezde ügyét; ez utóbbinak épen ez évben megalkotott szervezését — melyről majd későbbben tüzetesebben szólандok — önkénytelenül fölmerül előttünk azon kérdés, vajjon nem szolgál-e a jogakadémiának mindenáron fentartása, a többi intézetek emelkedésének és fölvirágzásának némi hátrányára? — Hát S.-Patakon egy gymnasium és hittani intézet nem teljesen elegendő volna-e? Jogakadémiának oly helyen kell felállittatnia, a hol nagyobb változottságban nyílik és tárul fel az élet a joghallgatók előtt; ugy társadalmi tekintetben mint a jogi gyakorlat terén. — Vajha figyelembe vennők tehát a tudomány érdekéből, az egyesülés annyira szükséges és nélkülözhetlen voltát! Sajátságos, hogy egy róm. katolikus tanfériu szinte ilyformán itéli meg a mi tanügyi állapotainkat, midőn így szól**): Valóban itt volna már az ideje, hogy a protestánsok a seperatisticus érdekek szükkeblü védelmezéséről lemondva, sok apró nem életképes jogi iskoláikat

*) „A jogtanodák szervezete és állapota Franciaországban“ lásd a jogtudományi közlöny tolyó évi 31. és 32-dik számaiban Dr. Pisztorý Mórtól.

**) Jogtudományi közlöny 32. számában.

megszüntetnék; anyagi és szellemi ereiket egyesítve egy egyetemre, vagy ha erre még gyengék, egy mintaszerű jogi és bölcsészeti kart állítanának fel, mely azután bizonyos állami ellenőrzet mellett, a szigorlattartás jogositványát is teljes joggal vindikálhatná magának; mert ezen jog gyakorlata nélkül amugy is minden akadémia a lassu de fokozatos hanyatlás és elpusztulás martalékává leszen. Egykor hazánkban a protestáns intézetek a tudományos művelődés uttörői voltak, ma már közel áll a veszély, hogy a kor szelleme elsöpörje azt a mi haladni nem akar. Ma csak minden erőket egyesítésével lehet nagyot és életrevalót teremteni." — Vegyük fontolóra e szavakat és tanuljunk azokból.

Röviden föl kell még említeni, hogy a felsőbb tanodákról szóló értesítvényekben, következő értekezéseket találunk a lefolyt tanévről:

A debreczeni értesítőben közölve vannak azon beszédek, melyek a 4 új jogtanár beigtatása alkalmával tartattak; mely alkalommal Kőrösi Sándor értekezett a bűnvádi eljárás alapelvei és főbb alakjairól; Liszka Nándor: a szabadságról mint az állam végcéljáról s különösen az egyház tanítási szabadságáról; Dr. Kovács Sándor értekezésének tárgya: az európai államok törvénygyűjteményei, történetileg tekintve a legrégebb időktől a legújabb korból codificationalis munkálatokig; Kassay Sámuel a statistika fogalmáról szólott. Ezekon kívül közölve vannak azon beszédek is, melyek ez alkalomból a püspök és az igazgatótanár által tartattak. — A 156 lapra terjedő értesítőből ezen beszédek 72 lapot foglalnak el.

A nagyenyedi értesítőben foglaltatik: Emlékbeszéd Deák Ferencz felett Makkai Domokostól, mely a főtanoda által tartott gyászünnepély alkalmával 1876. márcz. 25-én olvastatott fel; — továbbá egy értekezés a Foucault-féle ingakísérletről Lőte Lajostól, mely az erdélyrészi ev. ref. tanárok székely-udvarhelyi értekezletén olvastatott 1876. ápr. 12-én.

A pápai értesítőben Pantheismus és Theismus Kiss János hittanártól, melyben Fichte Immanuel Hermann ítélete ismerttetik Hegel philosophiai rendszeréről.

A kecskeméti évkönyvben két székfoglaló beszéd közöltetik; egyik Dr. Beliczay Jónástól, melyben azon balvélemény ostromoltatik, hogy a római jog vagy annak tanítói az absolutismusnak kedveznének. A másik értekezés Keresztes Jánostól, melynek tárgya: rövid bírálat az azon rendszereknek, melyek az Európában jelenleg érvényben levő perjogoknak ezek közt a mienknek is alapul szolgálnak.

A pataki értesítőben a hivatalukba belépett két jogtanár beköszönő beszéde nem közöltetik. Van különben az értesítőben egy értekezés Tarnóczy Tivadartól következő czim alatt: Eszmecsere a magyar irodalomtörténeti oktatás felett középtanodáinkban.

Hátra van még hogy vessünk egy futó tekintetet főtanodáinkkal kapcsolatban levő gymnasiumaink és tanítóképezdeink állására és ügyeire; de majd a következő héten és számban.

(Folyt. követk.)

B E L F Ö L D.

Észrevételek a szatmári egyházmegyének f. évi szept. hó 26-án Bodpaládon tartott gyűlése két tanügyi végzésére.

Miután Kalós Péter t.-becsi lelkész ur a nevezett egyházmegyei gyűlés közérdekűbb határozatait az ev. prot. lap 42-ik

számában közzétette s így a nyilvánosságnak átadta, azokra a bírálatot kihívta, feljogosította. Ezért veszek én magamnak alkalmat hozzászólni, azok közül a tanügyet illető kétrendbeli határozathoz.

Egyik határozat szerint a még oklevéllel nem bíró tanítókra nézve határozatilag kimondatott, hogy: a következő tavaszi egyházmegyei gyűlésig tanképesítési vizsgára jelentkezzenek, mert különben tanítói hivatalra nem fognak alkalmaztatni; továbbá határozatott, hogy a főt. egyházkerület fölkéressék, hogy az esperes által szegénységi bizonyítvánnyal ellátott tanítóknak a vizsgálati díj engedtessek el.

Ezen határozat első részére nézve méltán azon kérdést kényszerülök feltenni, hogy hát a nt. egyházmegyei gyűlésen senki sem ismerte az egyházkerületi közgyűlés 1875. évi 75-ik számú végzésének 1. §-át, mely azt rendeli, hogy ezentul csupán az iskolai év kezdetén, tehát mindenkor szept. hó első napjaiban tartassanak a tanképesítési vizsgálatok? Mert bizonyos, hogyha bárki is tudja ezen egyházkerületi végzést, a nt. szatmári egyházmegye nem kötelezi a tanítókat a tanítóképesítési vizsgálatoknak a tavaszi egyházmegyei közgyűlésig leendő letételére. Igaz ugyan, hogy a tanképesítési vizsgálatok másutt is elvértethetnek, pl. az állami tanítóképezdekben; de hogy a tisztelt végzésben a tanítóképesítési vizsgálatok letétele Debreczenben czéloztatott, mutatja a határozat azon része, mely szerint a főt. egyházkerület felkérendő lesz, hogy a szegény tanítóknak a vizsgálati díj engedtessek el. A végzés ezen része a szegény tanítók iránt bizonyára igen kegyeletes, s azt hiszem, hogy a főtisztelendő egyházkerületi közgyűlés hasonló kegyeletességből a kérésnek helyt adand, sőt az ez ügyben közelebről érdekelt tanítóképezdei tanárok is készséggel lemond a 2 forint csekély vizsgálati díjról.

Az idézett végzés feltétlenül minden még oklevéllel nem bíró tanítót tanképesítési vizsgára utasít. De vajjon a szatmári egyházmegyében kebeleztet tanképesítési vizsgára utasított minden tanító jogositva is van-e, hogy ily vizsgára bocsáttassék, miután a vizsgára bocsáttatásnak meghatározott feltételei vannak. Az idézett 1875. évi 75-ik számú egyházkerületi végzés 2-ik §-a szerint tanképesítési vizsgára bocsáttandók: a) azon tanítóképezdei növendékek, kik a tanítóképezdét általános kitűnő osztályzattal végezték, ha még tanítók nem voltak is; b) a tanítóképezdét végzett növendékek általában, ha egy évig már tanítói hivatalt viseltek; c) az oly tanítók, kik VI gymn. osztályt végeztek s két évi tanítóskodásról bizonyítványt tudnak felmutatni. A kik ezen feltételekkel nem bírnak, a tanítóképesítési vizsgálatra Debreczenben csak akkor bocsáttatnak, ha előbb a tanítóképezdei tantárgyakból magánvizsgálatot állottak ki. Az ilyen magánvizsgálatok díjja inkább terhelő a szegény tanítókra nézve, lévén a magánvizsgálati díj félénként 6 6 frt; stb.

Bocsánat, ha a tanképesítési vizsgálatról s általában a vizsgálatokról kissé hosszasan irtam, de ohajtottam, hogy az illető tanító urak az őket annyira érdeklő ügyben tájékozva legyenek.

A nt. szatmári egyházmegye másik tanügyi végzése a főtisztelendő egyházkerületi népiskolai tantervet itéli el s egyszersmind részint önállósága, részint a helyi viszonyok tekintetéből iskolai választmányát egy új tanterv készítésére küldte ki. — Hogy a nt. egyházmegye új tantervet készített, s hogy vajjon készitendő tantervével sokkal szerencsésebb lesz-e nem tartozik hozzám. De mint azon igen igen tisztelt s szeretett egyházmegye-

gyének egykori tagja s így a viszonyk ismerője bátor vagyok azon kérdést tenni, vajjon lehetséges-e oly tantervet készíteni azon egyházmegye részére; mely minden kebelbeli egyház iskolájára nézve egyiránt alkalmazható lesz. Vajjon az egy tanítóval ellátott ugynevezett osztatlan iskola részére alkalmas tanterv kielégítő lesz-e a szatmári egyház iskoláira nézve, a hol a fiukat 6 osztályban 6 tanító, a leányokat ugyancsak 6 osztályban 4 tanító vezérli, és megfordítva, oly tanterv, mely a szatmári és szatmár-németi iskolák igényeit kielégíti, — keresztülvihető leend-e Kis Szekeres iskolájában is stb. stb.?

Oly tanterv készítése csaknem lehetetlen, a mely csak egy egyházmegye különböző viszonyu s létfeltételekkel bíró iskoláira nézve is egyenlően, minden kivétel, vagy a számtalan helyi viszonyok tekintetbevétele nélkül volna alkalmazható, keresztülvihető. S most oda értem, hogy szóljak pár szót az annyiszor s oly különböző szempontból elítélt egyházkerületi népiskolai tanterv védelmére s illetőleg eredetére nézve is.

Kik az egyházkerületi közgyűlések ügyfolyamával ismeretesek, jól tudhatják, — hogy egyházkerületi bizottság volt ki nevezve egy tanterv készítésére, mely mielőtt a tanterv készítéséhez fogott volna, egy munkálatában azon alapelveket fejtette ki, melyek alapján a tantervet vélné készitendőnek. Ezen munkálatát, mely valóban jeles s a paedagogia teljes színvonalán álló volt az egyházkerületre felterjesztette s ettől nagy helyesléssel elfogadtatott s a tanterv annak alapján készitett rendeltetett. A tanterv valóban azon alapvek nyomán készült, és én még nem olvastam bírálatot, mely azokat nem helyeselte volna, sőt a legtöbb bírálat nem volt egyéb felületes gáncsolásnál, egyes részletek megtámadásánál. Valódi alapos bírálatot csupán egyet olvastam, melyet a debreczeni tanítótestület adott ugyan be a debreczeni nevelésügyi szakosztály elé, de ez a bírálat is, ha nem csalódom a kitünő paedagogus Dóczy Gedeon műve volt. És vajjon e bírálat nem a legnagyobb elismeréssel szól-e a tantervről általában, melynek csupán egyes részletei ellen kifogásol, de csak cnm grano salis.

Ha a tanterv alapelveileg helyes, akkor bizonyára a kivitelben van a hiba? Lássuk!

Mindenekelőtt szükségesnek látom megemlíteni a tantervkészítő bizottságban a többség által érvényre emelt nézetet, mely aztán a tantárgyak anyagai megállapításánál irányadó volt. A bizottság tagjai a legjobban ismervén a nehézségeket, melyekkel ily rengeteg egyházkerületben az oly eltérő körülmények közt levő egyházak iskoláira nézve egy népiskolai tanterv készítése jár, mindenesetre egy általánosan érvényesíthető szempontban akartak megállapodni, de ez lehetetlen volt, mert az adott különbségek egy szempont alá teljességgel nem vonhatók. — Vannak ugyanis ez egyházkerületben oly egyházközségek, melyek iskoláiban osztályonként egy-egy tanító működik, vannak egyházak, melyeknek 6 osztályu iskolái 1, 2, 3, 4 vagy talán 5 tanító vezetése alatt állanak; vannak továbbá jelesül képzett, középszerű, vagy épen semmi képzettséggel nem bíró tanítók, vannak felszerelt és fel nem szerelt iskolák; vannak egyházközségek, melyekben a szorgalomszak 10 hónap, másokban 8 hónap, és ismét másokban 6 hónap; némely egyházközségben az 1868. évi XXXVIII. t. cz. rendelete értelmében a tankötelezettség minden következményeivel együtt életbe van léptetve, a legtöbb helyen az járátja gyermekét iskolába, a ki akarja, és akkor a mikor akarja stb. stb. Az a kérdés most már, hogy ezen sokféle rendű és rangu iskolák közül, mely categoriába tartozó iskolá-

kat kellett volna a tantervkészítőknél kiválóan figyelembe venni, hogy eljárásuk kevesebb gáncsnak legyen kitéve? A megállapodás igen nehéz volt, végre is azon nézet győzött, hogy a tantervnek nem annyira az a feladata, hogy a még talán nagyon is rendezetlen iskolai állapotokhoz szálljon alá, hanem hogy a tanügyet egy magasabb, de elérhető niveau felé irányozza. E nézet érvényesülésével alkottatott a népiskolai tanterv, de mondhatni az állami népiskolai tanterv is. Uraim ez nem is lehetséges más-képen. Így készülnek a tantervek általában az egész világon. — Hogy ezen itt említett szempont tekintetbe vételével az egyházkerületi tanterv, bár mint emberi mű bírálható, kifogásolható, megismerem és jól tudom, de arról is megvagyok győződve, hogy a szaktekintélyek bírálatát is kiállja, s bizonynyal nem érdemli meg azon kicsinylést és gunyt, melyben bizonyos nagyra törekvő tanítói és nem tanítói lángelmék részesítették.

Miután a tanterv elkészült, a dolog logikája hozta magával, hogy az órarend is elkészíttessék; az órarend készítésekor tünt ki világosabban, hogy a tanterv főleg oly iskolában vihető keresztül, a melyben több tanító s lehetőleg minden osztályban külön-külön tanító működik. Hogy ily iskolákban nehézség nélkül keresztülvihető a tanterv, a debreczeni főiskolai elemi osztályok fényesen igazolják. — A bizottság midőn egy 6 külön osztálylyal bíró népiskolára az órarendet megállapította, szükségesnek ítélte, hogy a már megállapított tanterv 1, 2, 3, 4, 5 külön tanítóval ellátott iskolák viszonyaihoz idomíttassék, de ez annyi lett volna, miut még 5 tantervet s ugyanannyi óratervet készíteni, a mi a jóból egy kicsinyt sok lett volna, s az egyházkerületi közgyűlés, melyre az beadandó volt, küszöbön állott, kopogtatott. A tárgyalás ezen fokán tétetett egy bizottsági tag által azon eléggé gyakorlati indítvány, miszerint az iskolai szék — ahol vannak — s illetőleg a presbyteriumok hatalmaztassanak fel, hogy ezen tantervet helyi körülményeikhez idomítsák s az így idomított tantervet megerősítés végett illető egyházmegyéjőkre felterjeszszék; azonban ezen indítvány elvetetett azon aggodalomból, hogy ennek elfogadása által az egész tanterv előre lehetetlenné volna téve. Meg vagyok győződve, hogyha azon közvetítő indítvány elfogadtatik, már nincs annyi és oly sokféle panasz. Szászországban 1873. évben alkotott népiskolai törvény 2. §-a meghatározza a népiskolában tanítandó tantárgyakat, a tanterv készítésének jogát pedig a tanítóra bizza, kinek tanterve a kerületi tanfelügyelő jóváhagyása után lép életbe. Ezen törvény analogiája látszik ama fentebbi indítványban.

Ha az egyházkerületi tantervet bírálni akarnám, részemről azt mondanám, hogy az annak alapjául lefektetett elvek helyesek, az ajánlt módszertani eljárások alig kifogásolhatók, az egyes tantárgyak tananyagai beosztásánál a kellő fokozatosság, a tantárgyak egymás mellé s után sorozásánál a didacticai szabályok lehető pontossággal megtartva vannak, hanem némely tantárgy tananyagából több vétetett, mint a tényleges viszonyok között célszerű lett volna; különösen a vallástani anyagokkal bőven gazdálkodott a bizottság, főleg azért, mert a tanítók legnagyobb része úgy a bibliai történeteket, mint általában a vallástani anyagokat módszertanilag tanítani nem tudja; soknak látszik bizonyára, a magyar nyelvi és számtani tananyag is, kivált az osztatlan iskolákra nézve, de különösen és hasonlóan azért, mert tanítóink nagyrésze sem a tantárgyakat magokat, sem módszereiket alaposan nem ismeri, nem tudja. A kik tantervet készítenek, ne felejtsek szemök előtt, hogy itt tekintetbe

veendő: a tanítók és tanulók száma egy osztályban, az iskola felszerelése, a tanulók feljárása, de legkiválóbban a tanítók képzettségi foka. A ki a tanítókra való tekintet nélkül készít tantervet, az gazda nélkül számol, mert a tanító ad és adhat annak egyedül életet.

Bátor vagyok azon nézetemet is hangsúlyozni, hogy a tantervvel szemben nem tekinteném a tanítót, — különösen a művelt tanítót — valami feltétlenül engedelmeskedő vakeszköznek, hanem szabadságot adnék annak arra, hogy egyes tantárgyaknál elhagyhassa mindazt, a minek alapos megtanítására elég idő nincs, vagy annak tanítására eszközökkel nem rendelkezik. Így például a természetrajzi tárgyaknál nem kötném meg a tanítót azzal, hogy egy félévben 10, 20 vagy 30 állatot, növényt vagy ásványt ismertessen meg, hanem azt mondanám annyit ismertess meg, a hányat alaposan megismertethetsz; hasonlóan tennék az életrajzi történettanításnál. A természettan tanítása nagyon kívánatos, ha érti a tanító s vannak taneszközei hozzá, különben magát s mindenek felett tanítványait gyöttri, az időt más tantárgyaktól ellopja. Hanem hogy a tanítói kar általában ilyen megtisztelő szabadságot élvezzen, előbb ki kell érdemelnie buzgó-sága, s fokozottabb műveltsége által. A ki tiszteletet akar kivívni állásárák, az tisztelje azt maga mindenekelőtt.

A nt. szatmári egyházmegye a maga végzésében nehézkesnek s következményeiben károsnak jelezvén a tantervet, megvallom azon kérdést tettem fel magamnak, hogy vajjon honnan tudhatja ezt a nt. egyházmegye, minthogy annak kitudására, hogy a következmények károsak legyenek, még elég idő sem volt, és bocsánatot kérek, ha azt állítom, hogy 6 osztályu de egy tanító vezérlete alatt álló iskolákban, mint a minők a szatmári egyházmegyében vannak, azon tervet alig több mint egy év alatt, életbeléptetni sem lehetett, életbeléptetni képtenség volt. És aztán a tanterv nehézkes volt! Szokatlan jelző itt a nehézkes. A tanterv lehet jó vagy rossz, sok vagy kevés tartalom, de nehézkes csak ember lehet, a ki nehézkesen jár el, s hogy a szatmári egyházmegyében sokan nehézkesen járhattak el a tanterv körül, azt hiszem.

Végre szabad legyen azon reményemnek kifejezést adni, hogy a szatmármegyei tantervből, sőt amennyiben egyetlen tanterv nem lesz alkalmas a különböző iskolákba, s így több tanterv lesz készítendő, a tantervekből egy, illetőleg egy-egy példány hozzánk is eljut annak idejében, s így alkalmunk nyílik majd nekünk is bírálatot mondani, a miben bizonyára méltányosabbak leszünk, mint az egyházkerületi tantervnek némely szatmárvidéki bírálói voltak.

Dehreczen, 1876. október 22.

Joó István.

A heves-nagykunsági ref. egyházvidék közgyűlése.

Vártam, hogy a heves-nagykunsági egyházmegye gyűléséről, mely Kisujszálláson, az egyházmegye, mondhatni, központján, szeptember 19. és 20-ik napjain tartatott, valaki, ki a gyűlés folyamát megszakasztás nélkül figyelemmel kísérhette, az egyházi lapunkba tudósítást fog küldeni: minthogy azonban ez ideig ez nem történt, tudomásom szerint a gyűlés érdekesebb tárgyait rövid keretben köztudomásra hozom.

A gyűlést megelőzőleg, szept. 19-én, közistenisztelet tartatott a templomban, melyet, ünnepi szokásos szertartás szerint minden harang meghuzása jelezett; a téres templom néhány

perc alatt megtelt buzgólkodókkal, valami különösebbet látni és hallani vágyókkal. — Tóth Lajos m.-turi segédlelkész tartott evangyéliomi szellemű egyházi beszédet.

Az istenisztelet után Lukács Dániel esperes ur buzgó imával nyitá meg a gyűlést az isteniszteleten levők jelenlétében a templomban, mert ez volt a gyűléstartás helye, meleg szavakkal üdvözlé a nagyszámu közönséget, mely egész déli 12 óráig figyelmes hallgatója volt a tanácskozásnak.

Érdekesebb felemlítendő tárgyai a gyűlésnek:

A köztanácskozások megnyitását megelőzte a gyűlés tagjainak kiegészítése. — A nagykunsági részről ugyanis megürült segédgondnokságra az egyházak kitünő szavazat többségével megválasztott Kátai Gábor ur eddig egyházvidéki ülnök, nagy-kunkerületi főorvos, tudományáról, és tudományos műveiről is általánosan ismert tudós író, e mellett vallásos és hitbuzgó férfiú; az egyházvidéki papi ülnökség a derék Varga István tiszakürti lelkész által töltetett be, ki is az esküt azonnal letevén, székrét elfoglalta. Nem jelenhettek meg a gyűlésben Horthi István ur a hevesi részről segédgondnok, egyházvidéki jegyző Székely Károly ur, kik indokoltan jelentették távollétüket, jegyzőül helyettesítették Bán Zsigmond ur ülnök. — Az egyházkerületi gyűlésre egyházvidéki képviselőül Pap Elek, karczagi polgármester, és Hajnal Elek urak — karczagi lelkész választottak.

Érdekes, figyelmet keltő tárgy volt az egyházvidékről készített, és közzétett statisztikai esperesti pontos kimutatás, mely szerint összes népessége az egyházvidéknek 1875-ben volt 106,277. Születtek 4367, ebből törvénytelen születésűek 300. Meghaltak 4157. Áttértek 9. — Házasultak 1058, ezek közt vegyes 28 pár. — Iskolakötelesek 6—12-ig 12,544. — Iskolába járók 7790. Az iskolát köteles évek előtt elhagyták 2828. Teljesen iskolázatlan 1932. — Konfirmáltattak 805.

Fontos tárgy volt még a lelkészi fizetések minimuma megállapítása, ezer frt hozatott javaslatba.

A gyűlés délutáni 1 óráig tartott, ebéd után ismét folyt esti 8 óráig, másnap 20-án is egész 12 óráig tartott.

A gyűlés egyéb, egyházakat, egyházi személyeket, és felsőbb rendeleteket tartalmazó tárgyai, minthogy a gyűlés határozatai iránt intézkedés tétetett, a kinyomtatott jegyzőkönyvből megolvashatók.

A gyűlést a kisujszállási egyház tartotta ki, — a nagyszerű ebéd a nagyvendéglő disztermében volt, mely alkalommal sok jeles felköszöntés hangzott.

Kisujszállás, 1876. okt. 28.

K. H a j d u L a j o s.

K Ü L F Ö L D.

Heidelberg.*)

A modern vallásos nézlet talán sehol a föld kerekén nem zonyitá be életképtelenségét annyira, mint Badenben. — A heidelbergi egyetemnek 15—20 évi története fényesen igazolja

*. Abból, hogy valamely nagyobb állam, királyság fővárosában modernes vagy legalább ingadozó theol. irány mellett is nőhet a hit tanhallgatók száma, nem mindig biztos azt a következtetést vonni ki, hogy ez az irány helyesléséből foly. Az ország fővárosa mindig gyakorol vonzerőt az ifjuságra. A volna biztosabb jel, ha ugyanazon hit-tanintézet valamely vidéki városba tétetik át, s ott is növekednék hallgatók számában.

S z e r k.

azon állítást, hogy a protestáns-egylet modern bajnokai kissé elvétették a dolgot, midőn győzelemre számítva megzendíték a csalogató sipot, s betölteni igyekvénnek hangjukkal a világot, — hogy a százados álmát alvó emberiség felébredjen lethargicus álmából (!) — E törekvésre is el lehetett mondani, hogy „nagyokat kivántál Phaeton!“ Vagy a sipnak volt kirívó hamis hangja, vagy az emberek voltak elég okosak nem engedni a csalfa mézes szavaknak, vagy talán mindkét ok együtt eredményezé, hogy a „hívó szózat a pusztában“ teremtett ugyan apostolokat, de annál kevesebb hívőket, s így csaknem eredménytelenül hangzott el.

Heidelbergben virágzó volt egykor a theologiai facultás, mert azon német közmondás szerint, hogy „Wer die Jugend hat, hat die Zukunft,“ — a hozzá hasonló vidéki egyetemek közt — ő is elmondhatta magáról — büszkén mutatva theologusaira: „enyim a jövő.“ — A tanárok ekkor még — nagyobbbrészt — hithű és buzgó egyházas emberek valának. — Az 1864-ik év nyári tanszakában 110-re ment a heidelbergi theologusok száma. Ezután következett be a szomorú hanyatlás: a hittanhallgatók száma évről-évre apadt.

Az egyetem hanyatlása ott kezdődik, midőn azon elv kimondása után „minden theologiai irány jogosult“, lassankint modernnek tanyájává kezdett átváltozni a theologiai facultás tanári gyűlésterme. — A türelem elve nem alkalmaztatott többé, hanem a szentírásnak gögös bírálat általi megvilágítgatása, s az egyháztanának torz- s gunyos hangú ismertetése által, különösebben pedig az új tanárok választása alkalmával igyekeztek a modern theologok a tulsulyt, többséget nemcsak megtartani és növelni, de türhetlen zsarnoki uralom eszközeül használni.

A modern világosság által árasztott mély s kietlen sötétségben, egy elszigetelt erő lobogtatá még a hit fáklyáját, s ez Dr. Hundeshagen volt. — 1867-ben ő is ott hagyá az egyetemet, miután Bonnba hivatott meg.

Mint a rétről a nyíló virágok elpusztulnak a nyár távoztával: akként apadt ezután évről évre rohamosan s csaknem kétségbeejtőleg a theologusok száma az egzetemen. — Pusztult és veszett ez s mint oldott kéve talán szét is hulland mihamarább.

Rothe halála évében 1867 nyarán 56-ra, 1870-ben 32-re, 1874-ben a nyári félévben 20-ra a mult téli félévben 6 rendes tanár mellett 6 hittanhallgatót számlál a heidelbergi egyetem. A modern theologia ma már — úgy látszik — semmi vonzerővel nem bír többé a hittanszaki pályára lépők előtt Németországban. — Hajh „a liberalis emberek leverik fiaikat a lelkészi pályáról“ — mondja elkeseredve egyik modern egyházi lap; „milyen megszegyenítő ezen gyengeség, tarthatlanság, értéktelenség“ — szól Dr. Schmidt berlini buc-übeszéde alkalmával mintegy bűnbánólag. — „Ezen szabadelvűsködés — ugymond egy német író — az Isten igéjéhez s az egyházhoz való szeretetnek minden csiráját elfojtja az ifjui szivekben.“

A hittanszaki tudományok felvirágoztatására alakult egyelet hasztalan kísérté meg „orthodox magántanárok beosztását“, terve nem sikerült. — A modernek türelme nem volt elég bő és tágas, befogadni azok közül egyet a kik őket egykor mint szives házigazdák ha nem is örömmel, de baráti készséggel üdvözlék. Majd a helyett hogy ott keresték volna a baj, a veszély okát, a hol az volt — t. i. magukban, — s a helyett hogy hallgattak volna a tartományi gyűlésen báró Göler szavára — ki

egy szigoruan egyházi irányu tanár hívását ajánlá orvosszerül, mely ajánlatra a Heidelberg s vidéke lelkészei így sohajthattak volna fel: „Quid hoc ad tantam sitim“, — a szomorú helyzetet segitendők — 12000 mark stipendiumot szavaztattak meg a theologiai facultás részére a tartományi gyűlés által. Ez lenne a modernek szerint a lépvessző, mely megnövelné ujjolag a theologusok számát jövőre Heidelbergben. — „Nem pénz és hatalom, s nem is a tudományosság kiváltságának fitogtatása nyerend győzelmet, hanem Isten lelke, ki nagyobb bennetek mint aki e világban van,“ — mondja erre egy német egyházi író.

Sarkadon.

N a g y I m r e.

K Ü L Ö N F É L E K.

Edinburghból írja a debreczeni kollégium kitünő növendéke Csiky Lajos szünidei foglalkozásait jellemezve: „Legnagyobb részben szabad egyházi lelkészek házában voltam s megtanultam még jobban szeretni és becsülni e népet, mint szerettem s becsültem előbb. Volt alkalmam közelebbről látni munkájukat s abból elvonni néhány igazságot magam részére. Mint gyermek a szülei háznál éreztem magamat otthon a jó család körében s felejthetlen előttem a jó öreg lelkész örökké derült, kellemes arcza. Örömmel fogadtam felszólítását, hogy szónokoljak egyszer gyülekezete előtt, beszéljek valamit magyar prot. egyházunk történelméből. Jó alkalom volt ez ismertetni magunkat a távol észak oly helyein, hol nagyon sokan nevünket is alig tudták. Mitől legjobban félttem, hogy idegenes kiejtésem miatt a köznép nem ért meg, alapnélküli volt, először vesztettek el néhány szót, azután értettek. Értették, mikor hitvallóink szenvedéseiről beszéltem a 66 szegény, gályára hajtott lelkészeiről. Jól esett éreznem, hogy megengedte Isten idegen nép nyelvén hirdetnem igéjét, jól esett hallanom, mint imádkoztak e messze föld fiait távol hazámért, egyházamért, ennek virágzásáért. Szívünkben, imáinkban helyet foglal ezután a magyar prot. egyház is, mondák, hallva tölem annak küzdelmes életét. Két különböző helyen mondtam el ugyanazon beszédet, északi, azután közép Skóciában, okt. 1-én és 8-án. Még a jövő tél folytában egy felolvasástartásra ígérkeztem, melyet kidolgozok a karácsoni szünidő alatt.

Dr. Márk Ferencz az akadémián október 23-án kezdte meg előadásait, mely alkalmommal Tóth Mihály igazgatótanár mutatta őt be a főt. egyh. kerületi előjáróság megbízása folytán a nemes tanuló ifjuságnak, — a mint ő maga kifejezte magát. — A szép számmal egybegyült ifjuság lelkes éljenzéssel fogadta az új tanárt, mely rokonszenvre hogy érdemes, megmutatta előadása.

A b é k é s - b á n á t i ref. egyházmegye segédgondnoki tisztére beadott szavazatok felbontatván H.-M.-Vásárhelyen: ifj. gróf. Ráday Gegeon nyert 22, Kovács Ferencz tanácsbíró 9, Ambrus Lajos tanácsbíró 5 szavazatot; e szerint szavazattöbbséggel segédgondnokul ifj. gr. Ráday G. ur választott meg.

I z e n e t. Egy beregi papnak. Kérem tudatni a cikk szerzője nevét, azon esetben a cikk kiadható. Szerk.

Balogh Ferencz. felelős szerkesztő és kiadó.